

qarşılıqlı anlaşma atmosferi olmalıdır».

«Uşaq yalnız seçdiyi məktəbə deyil, həm də xoşladığı məllimin sinfinə getmək hüququna malikdir.

Hər bir məktəbəqədər yaşlı uşaq bilir ki, o məktəbə oxumağı, yazmağı, hesablamağı öyrənmək üçün gedir. Hər bir müasir ibtidai məktəb özünün gələcək şagirdindən oxumağı, yazmağı hesablamağı öyrənməyi tələb edir... Gələcəyin məktəbində məktəbə qəbul zamanı imtahanı indi olduğu kimi gələcək şagirdlər deyil, əksinə müəllimlər verəcəklər».

Müəllimlər belə düşünürlər. Bəs XXI əsrin məktəbi və müəllimləri haqqında şagirdlər nə düşünürlər? Tipik fikirləri nəzərdən keçirək:

«Əgər mən sehrbaz olsa idim, elə məktəb tikərdim ki, orada hamı dostluq etsin, bir- birinə sataşmasın, dərstdə əsəbiləşdirmənin ritorikasını qurmasınlar. Mənim tikdiyim məktəbdə qışda isti olsun, çoxlu çiçək

olsun, yazı taxtası sehrli olsun: müəllim nəyi düşünürsə, yazı taxtası özü yazsın...»

«Əgər mən müəllim olsaydım uşaqları çox sevərdim. Dərsi qısa və maraqlı edərdim. Əgər uşaqlar qışqırsa idilər, mən hər halda onları danlamazdım, dərstdən sonra onlarla parka gedərdim. Mən onlara oxumaqda kömək edərdim. Hər şeyi aydınlaşdırardım. Mən onların üstünə qışqırıb təhqir etməzdim. Bizə birlikdə şən olardı».

Göründüyü kimi, həm şagirdlər, həm də müəllimlər çalışırlar ki, təlimin təşkilatı məsələlərini, həmçinin (heç də az əhəmiyyətli olmayan) ünsiyyət məsələsini yaradıcılıq və fərdilik imkanlarını aşkara çıxarmağa cəhd edirlər.

Müasir cəmiyyət daim ibtidai məktəbin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Elə həmişə belə olacaq.

Əziz oxucular!

Jurnalımıza çox rəngarəng materiallar daxil olur. Təəssüf ki, biz onların bir qismini çap edə bilmirik.

Jurnalın vəzifəsi müəllimləri pedaqogika, psixologiya, metodika sahəsindəki yeni ideyalarla tanış etməkdir. Bəzi praktik xarakterli materiallar jurnalın mahiyyətini dəyişir. Nəticədə biz müəllim və tərbiyəçilərin nəzəri hazırlığının artırılmasına, qabaqcıl təcrübənin əhatə olunmasına lazımcı xidmət edə bilmirik. Ona görə də ildə iki dəfə jurnalın əlavəsini çap etmək fikrindəyik.

Jurnala əlavədə məktəbəqədər tərbiyə və təlim proqramına metodik işləmələr, ayrı-ayrı fənlər üzrə proqram materiallarının saatlar üzrə bölgüsü, izahlı planlaşdırma, oxucuların suallarına cavab, müxtəlif məlumatlar və faktların verilməsi nəzərdə tutulur.

Redaksiya hey'əti

ŞAİR - PEDAQOQ

Emiliya Kərimova,
pedaqoji elmlər namizədi

Əsərləri uşaqlar tərəfindən sevilə-sevilə oxunan şair, ədib, müəllim – pedaqoq və ədəbiyyatşünas kimi mə'nalı həyat yolu keçmiş A.Şaiq 1881-ci il fevralın 24-də Tiflis şəhərində dünyaya göz açmışdı. Atası Axund Molla Mustafa Süleyman oğlu Tiflis qazısının müavini vəzifəsində çalışırdı. O, vəzifəsinə sadıq, haqqı və doğruluğu sevən, zamanının maarifçi şəxslərindən idi. Zəngin kitabxanasından Azərbaycan dramaturgiyasının banisi M.F.Axundzadə də istifadə edərdi.

Balaca Abdulla 1888 - ci ildə atasının müəllim işlədiyi altısinifli məktəbə daxil olur. Orada dərslər rus dilində keçilirdi. Ailə Xorasana köçdükdən sonra təhsilini Yusif Ziyanın məktəbində davam etdirir.

Xorasanda yaşadıkları müddətdə ərəb, fars ədəbiyyatını, tarix, məntiq və psixologiyayı öyrənir. O, həmin illərdə ədəbi yaradıcılığa başlamışdır. Gənc şair Valeh təxəllüsü ilə bir sıra qəzəllər yazmış və Kırlovan "Sazandalar", "Qurd və pişik", "İki öküz", "Meymun və gözlük", "Qarğa və pendir" təmsillərini fars dilinə tərcümə etmişdir.

1900-cü ildə vətənə qayıdan A.Şaiq orta məktəbdə Azərbaycan dili müəllimi hüququ almaq üçün Bakıya Ailəvi dostları olan N.Nərimanovun görüşünə gedir və verəcəyi imtahanla əlaqədar ondan məsləhət alır. 1901-ci ildə iştirak etdiyi komissiya qarşısında müvəffəqiyyətlə imtahan verib, Azərbaycan dili ixtisası üzrə dərslər demək üçün müəllimlik diplomu alır.

XX əsrin ilk illərində siyasi, mədəni və iqtisadi cəhətdən sür'ətlə inkişaf edən Bakı mühiti A.Şaiqin qarşısında geniş yaradıcılıq üfqləri açdı. O, N.Nərimanov, Ü.Hacıbəyov, H.Zərdabi, F.Köçərli, Ə.Haqverdiyev S.S.Axundov və b. ilə birlikdə Azərbaycanda maarif və mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi sahəsində çalışmağa başladı. A.Şaiq əsrin əvvəlində "İşiq çeşməyi" "Gülzar", "İkinci il", "Dördüncü il", "Gülşəni-ədəbiyyat", "Milli qiraət", "Qiraət kitabı" və s. kimi on bir dərsləyin müəllifi olmuşdur. Kiçikyaşlı məktəblilər və yuxarı sinif şagirdləri üçün yazdığı bu dərsləklər onu uşaqlar üçün lirik, epik və dram janrında kiçikhəcmli əsərlər yazmağa vadar edir.

"Keçi", "Uşaq və dovşan", "Təmizlik", "Məktub yetişmədi", "Köç", "Dursun", "Vəzifə", "Tülkü həccə gedir", "Tıq-tıq xanım", "Qoçpolad", "Yaşxı arxa", "Ovçu Məstan" və s. uşaq əsərlərində tərbiyə məsələləri, janr rəngarəngliyi ustalıqla nəzərə alınmışdır.

Uşaq ədəbiyyatı sahəsində çalışan A.Şaiq uşaqların müsbət keyfiyyətlərini özündə cəmləşdirən obrazlar yaratmaq üçün xeyli bədii axtarışlar aparıb, yeni formalar, yeni məzmunlar tapdı. A.Şaiq dövrünün şahidi olduğu ən maraqlı hadisələrini sənətkar süzgəcindən keçirərək, kiçikhəcmli əsərlər yazmışdır.

Tərbiyənin insan taleyində həlledici amil olması, onun gələcəyini müəyyənləşdirməsi fikri A.Şaiqin bütün əsərlərində mühüm yer tutur. Şairin şe'rlərində məktəbə yüksək qiymət verilir, kiçikyaşlı uşaqlarda məktəbə həvəs oyadılır. "Məktəbdə" şe'rində kiçikyaşlı uşaq atasından xahiş edir ki, onu məktəbə qoysun, çünki dünyada nələrdə olduğunu bilmək istəyir.

*Dünən gedib məktəbi mən görmüşəm,
Ay, nə qədər yoldaşlarım var, ata!
Bəyənmişəm məktəbi, çox sevmişəm,
Gal mən də məktəbə qoy, ay ata!*

Uşaqlara incə zövq, gözəl fikir və duyğular tərbiyə etmək, A.Şaiqi əlinə qələm alıb yazmağa başladığı gündən düşündürürdü. Şair əsərlərində uşaq təbiətinin zəruri tələbindən doğan əyanilik prinsipinə, canlılıq, obrazlılıq, konkretlik, inandırıcılıq xüsusiyyətlərinə əməl edirdi. Yazıcı öz kiçik oxucularında təbiətə, heyvanlar aləminə maraq, qayğıkeşlik hissi aşılamaya çalışır, «Bahar» «Payız», «Payızın son ayı», «Payız gecəsi» şe'rləri ilə uşaqlara ana vətənin təbiətini sevdirmək istəyir. «Bahar» şe'rinə torpağın oyanması ilə təbiətdə əmələ gələn canlılıq, qızıl telli günəşin qüdrəti sayəsində dağların, çöllərin zümrüd yaşıllığa, tərəvəzli çəmən- çiçəyə bürünməsi, bağlarda ağacın tumurcuqlayış yarpaqlaması və s. təənnüm olunur:

*Bağçalarda acır gül,
Fərəhlənir hər könül.
Uçur duman, qəm, kədər,
Şən- şən ötür hər bülbül.*

*Yaşılları dağ, yamaç,
Bəzək vurur hər ağac.
Dərə, tapə, çöl, çəmən
Çiçəklərdən qoyur tac.*

A.Şaiqi yeni nəsillərə uşaq şe'rləri ilə dil açmağı, göz açmağı, həyatı, təbiəti, mühtə, insanları görməyi, tanımağı, sevməyi öyrədirdi. O, insanlara yalnız sənətini sevdirməklə qalmayıb, öz misilsiz, pak təmiz fədakar qəlbi və şəxsi nümunəsi ilə nəsillərə həyatı, həqiqəti, gözəlliyi, doğruluğu, səadəti, səmimiyyəti sevdirdi.

«Qərənfil», «Bənövşə», «Qızılgül», «Zanbaq» və s. şe'rlərində gül - çiçəyin özünəməxsus tərəvətdən, əlvanlığından danışır:

*Bənövşəyəm, bənövşə,
Düşmüşəm dilə- dişə,
Qızlar, oğlanlar mənə
Dərüb taxarlar döşə.*

*Bahar oldu açaram,
Qar, borandan qaçaram,
Başqa güllər açanda,
Mən quş olub uçaram.*

Şairin bu səpkidə yazdığı şe'rlərdə oxucu hər güllü, çiçəyi sanki gözü ilə görür, ətrini duyur. Onun «Bülbül», «Kəpənək», «Torağay», «At», «İt» kimi uşaq şe'rlərində isə quş və heyvanlara qayğı hissi aşılanır. O, heyvanların özünə xas olan adət və xasiyyətlərini sadalamaqla onları kiçikyaşlı uşaqlara tanıdır, digər tərəfdən balacalarda heyvanlar aləminə marağı artırır, «Kəpənək» şe'rinə:

*Mənəm qanadlı çiçək,
Adım isə Kəpənək,
Al-əlvan xallarım var,
Qızıl kimi parıldar.*

Şairin əsərlərində əməyə münasibət, əməksevərlik tərbiyəsi məsələsi aparıcı yer tuturdu. O hesab edirdi ki, həyatda hər hansı bir ne'mətə çatmaq üçün çalışmaq, fəal olmaq, zəhmət sevmək zəruridir. «Gözəl bahar» adlı əsərində müəllif insanın müxtəlif maddi ne'mətlərə sahib olacağını söyləyir. Yer üzərində bütün nemətlərə məhz əmək adamı hökmran olmalıdır. Şair deyir:

*Oyan, oyan, ey insan!
Dəyişdi artıq zaman.
Yox oldu qış, boran, qar;*

*Parıldayır xoş bahar,
Torpaq, tarla bağırır.
Əmək bizi çağırır.*

Məhz əmək adamı istehsal alətlərinə, təbii sərvətlərə sahib olmalıdır.

*Oğlum hər şey sevir zəhmət.
Tənbəl ziyan çəkər əlbət!..
Çox qazanar çox çalışın,
Zəhmətsiz bal yemək olmaz.*

Onun poeziyasının əsas ruhunu vətənpərvərlik, vətənə məhəbbət hissi təşkil edir. «Ana yurdum», «Vətən nəğməsi», «Bahar», «Tonqal», «Övlad qayğısı», «Sən güləndə», «Zəfər nəğməsi» və b. şe'rlər vətəni müdafiə etməyə çağırır. «Vətən nəğməsi» əsərində yazır:

*Çağır Vətən,
İstəyir kömək.
Onu düşməndən
Qorumaq gərəkdir.*

*Kinlə kim ayaq
Bassa ölkəmə,
Bu şanlı torpaq
Batarar qamə.*

Şair Böyük Vətən müharibəsinin lap əvvəlindən vətənimizə qələbə arzulayırdı, ona inanırdı. O, hələ 1941-ci ildə «Zəfər bizimdir» şe'rinə yazırdı:

*Ürəkdən bağlıyıq ana vətənə,
Biz aman vermərik azğın düşməne...
Vətənin bayrağı çalacaq zəfər,
Çəkil ey qaranlıq, açıl ey səhər!*

Bə'zi şe'rlərində şair xeyir və şər qüvvələri bir - biri ilə əlaqədar və bir - biri ilə mübarizədə təsvir edir. «Gözəl bahar» əsərində xeyir və şər qüvvələri, Qış və Günəş kimi bir - birinə zidd qüvvələri qarşılaşdırır. Nəticədə xeyirxah qüvvələr qalib gəlir. Günəş xalqa sevinc, şənlik və firavanlıq gətirir:

*El şənəlir, canlanır,
Can güllüm, can, can!
Sevinc içində hər yan,
Can güllüm, can, can!..*

A.Şaiqin uşaqlar üçün yazdığı poemalar və mənzum hekayələr diqqətəlayiqdir. «Tapdıq dədə» poemasında vətəni sevən, xalqın qayğısına qalan Tapdıq dədə böyük bir sevgi ilə təsvir olunub. Mübarizəyə, müharibə qızısqıranlara qarşı nifrətinə şair «Ovçu Məstan» poemasında əks etdirib.

Ədib Nizami mövzusunda «Nüşabə», «Şehirli üzük», «Zalim padşah və əkinçi», «Sultan Səncər və qar» kimi gözəl əsərlər yaratmışdır. Bu şe'rləri ilə kiçikyaşlı oxucularda zülümkar, qəddar şahlara qarşı nifrət oyatmaq məqsədi güdmüşdür.

Şairin təmsillərində xalq nağıllarından gələn ənənəvi motiv - yoxsulluqla pislilik, düzlüklə ayrılıqın mübarizəsi verilir. «Tülkü və xoruz», «Hacıləylək və sərçə», «Tülkü və dəvə», «Dəvə, tülkü və qurd» təmsilləri bu məramla yazılmışdır. «Dəvə və siçan», «Arı və eşşək» «Arı və kəpənək», «Tülkü və dovşan» təmsillərində uşaqlara öyüd-nəsihət verilir.

Yazıcının pyeslərin üç mənəbdən qidalanmışdır: xalq nağıllarının süjet və personajları, klassik yazıçıların ədəbi- bədii irsi və həyat. «Gözəl bahar», «Danışan kukla», «İntiqamçı xoruz», «Eloğlu», «Vətən», «Bir saatlıq xəlifə» pyesləri nağıl və rəvayətlərin süjet və kompozisiyasından istifadə yolu ilə yazılmışdır.

Şairin hekayə ustası kimi tanınmasında «Köç» əsərinin əhəmiyyəti böyükdür. Hekayə xoş təsir bağışlayır. Hekayədə Azərbaycan torpağında yaşayan köçəri tayfaların məişət tərzini, Azərbaycan torpağının e'cazkar və rəngarəng lövhələri bədii sözlə rəsm edilmişdir. Əsərdə təsvir edilən hadisə Kərim babanın dilindən danışılır. «Köç» hekayəsində yazıcı başqa bir təsvir yoluna müraciət etmişdir. Burada Vətənə vurğunluq, onun xalqına sonsuz məhəbbət hiss olunur. Yazıcı qəlbinin dərinliklərindən gələn bu duyğular bədii dilin dolğun, obrazlı və təsvirlərin canlılığına kömək edir. Bütün bunlar təbiət mənzərəsi qədər cazibədar və inandırıcı olduğundan gözəldir, böyük bədii təsir gücünə malikdir.

Bu əsərdə şairin yaratdığı təbiət lövhələri donmuş, durğun, yekrəng deyil, canlı və əlvandır. Müəllif təbiətdəki rənglərin, yaşıllıqların tərəvətinə, çiçəklərin, ətrini canlandırmaq üçün bədii sözün qüdrətindən bacarıqla istifadə etmişdir. Müəllif sakit bir halda hadisələri inkişaf etdirir, cizgiləri bir-birinin ardınca bacarıqla çəkib qəhrəmanın, Kərim babanın xarakterini açıq, sadə həyat sürən insanların ən gözəl keyfiyyətlərə malik olduğunu oxucunun gözləri önündə canlandırır.

Təbii olaraq ortaya belə bir sual çıxır: nə üçün yazıcı məhz bu mövzunu qələmə almışdır? Əlbəttə, bu təsadüfi deyil. A.Şaiqi bir pədaqoq kimi uşaq aləmini, uşaq psixologiyasını çox gözəl bilirdi. Müəllif yaxşı bilirdi ki, balacalar təbiət hadisələri, ev heyvanları və vəhşi heyvanlar aləmi ilə daha çox maraqlanırlar.

A.Şaiqi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində öz orijinal yaradıcılığı ilə silinməz iz buraxan görkəmli söz ustalarımızdandır. Əsrlər nə qədər bir - birini əvəz etsə də, şair xalqımızın qəlbində yaşayacaq, əsərləri sevilə- sevilə oxunacaqdır.

SUALLARA CAVAB

Sual. III sinifdə ana dilinə verilmiş həftəlik saatlardan necə istifadə olunmalıdır?

F. Hümbətova, Quba rayonu

Cavab. III sinifdə ana dili üçün nəzərdə tutulmuş 10 saatın 5-i oxuya, 5 -i Azərbaycan dilinə həsr edilməlidir. Oxu üçün nəzərdə tutulmuş 5 saatdan bir saati iki həftədən bir sinifdəxaric oxuya verilməlidir.

Sual. Təhsil islahatının müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində müəllimlərin fəallığının təmin edilməsi üçün həftənin bir gününün "mütaliə günü" e'lan olunmasına necə baxırsınız?

Əzizə Babayeva, Biləsuvar şəhər

Nizami adına 1 nömrəli məktəbin müəllimi

Cavab. Təhsil islahatını həyata keçirdiyimiz dövrdə müəllimlərin fəallaşdırılması üçün irəli sürülən hər bir təklif faydalıdır. "Mütaliə günü" nə gəldikdə pədaqoji kollektivin arzusu ilə bunu da təşkil etmək pis olmaz. Şübhəsiz müəllim hər gün mütaliə etməlidir. Onun üçün ayrılmış xüsusi gündə isə mətubatda təhsillə əlaqədar yazılanlar ətrafında fikir mübadiləsi aparmaq mümkündür.

Sual. Mətbuatda ibtidai siniflərdə məktəb islahatı haqqında ümidverici fikirlərlə yanaşı əks təbliğat xarakterli məqalələr də dərc olunur. Siz buna necə baxırsınız?

Şəhla Səməndəri,

Bakıdakı 258 nömrəli məktəbin müəllimi

Cavab. İbtidai siniflərdə təhsil islahatı sahəsində çox geniş ölçülü ciddi işlərin görülməsinə başlanmışdır. Uğurlarımız da az deyil, lakin yeniliyin yayılması müxtəlif səbəblər üzündən ləng gedir.

Mətbuata gəldikdə heç kəsi qınamaq olmaz. Ölkəmizdə fikir azadlığı hökm sürür. Yazılanları oxuyub, işi yaxşılaşdırmaq lazımdır. Təhsil Problemləri İnstitutunun əməkdaşı Q.Paşayev adlı birisi "Təhsil" qəzetində yazır: "Təhsildə islahat ancaq söz-söhbətlərdə, iclaslarda, dəyirmi masa arxasında aparılır". Bu onun şəxsi fikridir. Təəccüb doğuran odur ki, ixtisasca rus dili müəllimi olan və dəfələrlə iş yerindən qovulmuş həmin şəxs görülmüş işləri görməyə bilər, lakin heç bir əsası olmadan özünü ibtidai təlim üzrə mütəxəssis saydığı halda, islahatın irəliləməsi üçün heç bir iş görə bilməmişdir. İnteqrativ təlim adına bəzi məktəblərdə keçirdiyi "məşğələlərdə" kiçikyaşlı məktəblilərə qeyri-elmi mə'lumatlar verir: məsələn, yer üzündə cansız əşyaların olmadığını, daşın, dəmirin, taxtanın canlı olduğunu "Sübuta yetirir". Böyük "ixtira" deyilmi? Görünür, uşaqları C.Məmmədquluzadənin yaratdığı Şeyx Nəsrullah surətinin əməllərinə inanmağa hazırlamaq istəyir.

Sual. I sinifdə şagirdlərimdən biri ilk günlərdən sol əllə yazmağa başlayıb. İndi sağ əllə də yaza bilər, lakin sol əllə daha yaxşı yazır. Valideynləri ilə görüşmüşəm. Deyirlər ki, «Sol əllə yaxşı yazırsa, bunun nəyi pisdir?».

Dürrə Qədirova,

Zərdab rayonu Nəsimi adına Yarməmmədbağ

kənd orta məktəbinin müəllimi

Cavab. Valideynlər düz deyirlər. Şagirdin sağ əllə yazmağa təhrik edilməsi onun psixikasına mənfi tə'sir göstərə bilər. Yaxşı olar ki, ona xüsusi şərait (dəftərin sol tərəfə deyil, sağ tərəfə meylli qoyulması, işığın sol tərəfdən düşməsi və s.) yaradılmasına fikir verəsiniz. Bu haqda ətraflı məqaləni növbəti nömrələrdən birində oxuya biləcəksiniz.

Mahnı töhfəsi

GƏL-GƏL, A YAZ GÜNLƏRİ

Musiqisi: Rəşid Şəfəq.

Sözləri: Mirzə Ələkbər Sabir.

1. Gəl-gəl, a yaz günləri,
İlin əziz günləri!

2. Dağda ərit qarları,
Bağda ərit qarları.

Nəqərat

Nəqərat:

Gəl- gəl, gəl-gəl,
Gəl-gəl, a yaz günləri!

3. Çaylar daşib sel olsun,
Taxıllar tel- tel olsun!

Nəqərat

4. Ağaclar açsın çiçək,
Yarpağı ləçək- ləçək.

Nəqərat

Нəqərat: Припеv:

Гәл, гәл, вес- на, пусть скорей при- дет о- на.

Гәл, гәл, вес- на.

Гәл, гәл, вес- на!

Гәл, гәл, вес- на!

Гәл, гәл, вес- на!

Гәл, гәл, вес- на!